

Skolvägen och Stockholmsvägen

Bakgrund

1943 års stadsplan ligger till grund för exploateringen av Torsvikshöjden följt av stadsplanen 1944–45 för kvarteren söder om Stockholmsvägen. Kvarteret Stenbrottet ingick i planen och bebyggdes framför allt 1945–1950. Flera arkitekter var verksamma i kvarteret. Exempelvis kan nämnas Lidingös dåvarande stadsarkitekt Einar Rudskog samt HSB:s arkitektkontor. Det yngsta av efterkrigstidens lamellhus, det välbevarade Stenbrottet 1, byggdes först 1956–1958 men anknyter i utformningen till de något äldre husen. Arkitekt till huset är Sven-Axel Birgestad. 1985 uppfördes ett flerbostadshus på Stenbrottet 5.

Området hade dock delvis bebyggts långt före 1940-talet. Torsviks skola inrättades 1906 och har sedan byggts ut kontinuerligt till den stora skolmiljö som finns i dag. De äldsta folkskolehusen har senare blivit om- och tillbyggda i omgångar.

Stockholmsvägen nordväst om Stadshuset nybyggdes på 1930- och 1940-talet till en då modern liten centrumgata i en småstad (kvarteren Närke och Skåne). Här byggdes främst trevåningshus med detaljhandel i bottenvåningen och förrådsbyggnader samt en liten trädgård i tomtens bakre del. Redan 1932–1933 byggde Kooperativa förbundet ett för den tiden modernt flerbostadshus med affärslokaler (Skåne 4), i dag den äldsta centrumbyggnaden på Lidingö utanför Villastaden. 1938 byggdes ett flerbostadshus med affärslokaler i bottenvåningen (Skåne 5). 1947–1948 tillkom ett motsvarande men mer påkostat hus på Skåne 7 och 1952–1955 Närke 2, som också har en 1940-talskaraktär. Väletablerade arkitekter utformade husen såsom Eskil Sundahl, (Skåne 4), Albin Stark (både Skåne 5 och 7) samt lidingöbon Arvid Klosterborg (Närke 2).

I samband med 1945 års nya stadsplan nybyggdes 1945–1953 gatans norra sida (kvarteren Frej, Stormen och Lugnet) med trevånings flerbostadshus med små verksamheter i bottenplan. Stockholmsvägens 1940-talsbebyggelse hör till samma utvecklingsfas som det stora flerbostadsområdet längre upp på Torsvikshöjden.

Även här verkade etablerade arkitekter såsom Einar Rudskog, Albin Stark och Harald André. Det senare delvis förändrade Lugnet 11 ritades av arkitekten Hans-Erland Heineman och fick en mer individuell detaljutformning. Sprängningen för och utvidgningen av Södra Kungsvägen vid 1970-talets början medförde rivningar av äldre bebyggelse bakom kvarteren Närke och Skåne.

Beskrivning av området

Området karaktäriseras dels av Torsviks skolmiljö i kvarteret Skolan med rötter i tidigt 1900-tal, dels av flerbostadsområdet från 1940- och 1950-talet i kvarteret Stenbrottet, mellan Skolvägen och Stockholmsvägen. Torsvikshöjdens äldsta byggnad i dag är Torsviks skola, ursprungligen från 1906, som ligger högt på en bergsklack med berg i dagen ovanför Skolvägen/Torshammarsvägen. Skolmiljön i kvarteret Skolan, Skolan 3, präglas av att den mer eller mindre kontinuerligt byggts om och kompletterats med nybyggnader. Från det äldsta skolhuset löper exempelvis flera successiva tillbyggnader i vinkel. Flera byggnader har uppförts som ramar in skolgården på tre sidor. Väster om denna husgrupp står en åldersmässigt blandad grupp av byggnader.

Området utgörs även av kvarteren Närke och Skåne samt Frej, Stormen och Lugnet vilket motsvarar kvarteren kring Stockholmsvägen mellan Stadshuset i sydost och Vårvägen i nordväst. Området består dels av flerbostadshus med detaljhandel främst från 1930-1940-tal, dels av flerbostadshus från 1940-tal och tidigt 1950-tal. De södra kvarteren (kvarteren Närke och Skåne) byggdes 1932-1952, som en då modern liten centrumgata. Bostad och detaljhandel kombinerades i tidigt modernistiska ljusputsade släta två- och trevåningshus. Detaljhandeln gavs en tydlig exponering i bottenvåningarnas stora skyltfönster som var en del av gaturummet.

Stockholmsvägen har en karaktärsfull finstämd centrumprägel från sent 1930-tal och framför allt från 1940-talet.

Beskrivning av bebyggelsen

Skolvägen

Det äldsta skolhuset är ombyggt 1912 och 1919 och har senare genomgått förändringar men präglas i stort fortfarande av lätt nationalromantik och klassicism. Övriga byggnader ger en provkarta på svensk skolarkitektur från olika tidsepoker, främst 1900-talets senare del. Exempelvis kan nämnas 1950-talsmodernismens centralskola i tegel och puts, låga paviljongbyggnader från 1950-1970-tal, 1960- och 1970-talsmodernism samt postmodernistiska längor och mindre byggnader från 1980-1990-tal etc.

Torsviks skola. Den äldsta byggnadsdelen är från 1906.

Skolvägen har en fint sammansatt gatubild präglad dels av skolmiljön med de många byggnaderna uppe på höjden, dels av flerbostadsområdet. Stora stödmurar och trappor i sten bär av höjdskillnaderna från skolan ner mot Skolvägen. De tidstypiska lamellhusen med omgivande parkprägel kantar gatans andra sida, även där med inslag av terrassmurar.

Kvarteret Stenbrottet, mellan Skolvägen, Torshammarsvägen, Stockholmsvägen och Vårvägen, ingår i likhet med övriga Torsvikshöjden i 1945 års plan som ger hela det stora flerbostadsområdet dess starka prägel av efterkrigstid. Gator i mjuka böjar, en varsam terränganpassning, lamellhus med karaktär av hus i park men med en gatubunden indragen placering. Stenbrottet skiljer sig delvis från grannkvarteren, vid Stockholmsvägen öster om Vårvägen, genom att lamellhusen här är större och mer högresta, fyra våningar höga. De hör tids- och karaktärsmissigt mer samman med 1940-talsmiljön uppe på Torsvikshöjden.

Denna del av Torsvikshöjden karaktäriseras dels av Torsviks skolmiljö i kvarteret Skolan med rötter i tidigt 1900-tal, dels av flerbostadsområdet från 1940–1950-talet i kvarteret Stenbrottet.

Tidstypiska ursprungliga karaktärsdrag är 1940- och 1950-talets ljusa eller mättade färger i gulbeige eller ockragult på putsfasaderna, slätputsade fönsteromfattningar, en-, två- och treluftsfönster, balkongfronter i finkorrugerad plåt, franska balkonger med tunna smidesräcken samt entrépartier med glasade ekdörrar och portaler i sten. Förändringar som gjorts i senare tid gäller främst att fönster, entrépartier och i viss mån balkonger har bytts ut, i något fall finns även en ny typ av fasadputs. Övriga hus har ursprunglig fasad i några fall med originalputsen kvar. De valmade eller flacka sadeltakens taktegel har dock i flertalet fall ersatts med röda betongpannor på senare år. Endast något hus har blivit mer förändrat genom tilläggsisolering av fasad.

I dag är Stenbrottet 1 från 1956–1958 det enda flerbostadshus kring Skolvägen som bevarar en i stort sett ursprunglig exteriör. Huset har tidstypiska karaktärsdrag som blekgul lätt riven originalputs, gavelfasadens snedställda burspråk i ljusgrått, mörkgrå slät sockel, profilerad takfot, varierad fönstersättning, entréparti i ek och glas med skifferportal samt gröna balkongfronter och garagedörrar i original.

Stenbrottet 5 anknyter i placering, volym och takform till de äldre flerbostadshusen men är i övrigt nybyggt 1985 med fasad i rött tegel. Mot gatan vetter gröna förgårdar. Parkkaraktären kring husen framhävs av gräsmattor, inslag av berg i dagen och gott om uppvuxna höga lövträd, ibland enstaka höga furor.

Flerbostadshusen i kvarteret Stenbrottet ligger indragna från gatan, en form av ”hus i park”, med gröna förgårdar mellan hus och gata. Putsfasader är utförda i ljus eller mättad färgsättning i grått, blekgult eller ockragult.

Stockholmsvägen

Stockholmsvägens äldsta centrumbyggnad i dag, Skåne 4, är ett flerbostadshus i två våningar i souterräng med affärslokaler i bottenvåningen. Det var KF, Kooperativa förbundet, som lät uppföra huset som bostad och lokaler för Konsum 1932–33 efter ritningar av Eskil Sundahl. Huset har vit slätputsad fasad under flackt sadeltak och en överhuvudtaget stramt utformad exteriör. Huset är renoverat och har genomgått förändringar. De stora lätt utskjutande skyltfönstren i gatufasaden har delvis fått ny inramning i senare tid. Garage är vidbyggt mot ena kortsidan/baksidan.

Det mycket ursprungliga Närke 2 har ett mycket högt kulturhistoriskt värde som denna del av Stockholmsvägens främsta äldre centrumbyggnad i dag. Det byggdes 1952–1955 med ljusbeige putsfasad, tidstypisk fönsterutformning och en ståtlig utformning av bottenvåningen. Skyltfönster och butiksentréer gavs en exklusiv och mycket modern inramning i ek, i form av karosseripanel och glasade ekdörrar samt stentrappor. Även en bevarad neonskylt i blått för ”Lidingö Kem. Tvätt” framhäver den sena 1940-talskaraktären ytterligare. Bostadsentréerna har också en påkostad utformning i ek och spetsbågigt glas med eleganta handledare och portal i stenskivor.

Närke 2.

En annan av Lidingös äldsta centrumbyggnader i dag är Skåne 5 som byggdes 1938–1939 vid Stockholmsvägen. Stockholmsarkitekten Albin Stark ritade detta flerbostadshus, ursprungligen i två våningar med affärslokaler i bottenvåningen. Exteriören har fortfarande i mångt och mycket en ursprunglig karaktär, trots vissa senare förändringar. Skåne 5 har klara drag av 1930-talsfunktis med bland annat fasad i ljus slätputs och stora långt ut placerade fönstergrupper som ”glasade hörn”. Små rundfönster är klassicistiska detaljer. Bostadsentrén i glas och ek är ursprunglig.

Skåne 5.

Albin Stark ritade även Skåne 7, ett flerbostadshus i tre våningar med affärslokaler i bottenvåningen 1948–49. Det har också en ljus putsfasad och en markerad entréfasad mot gården. Huset har tydlig prägel av 1940-talets typiska fasadutformning. Bostadsentrén i glas och ek är ursprunglig.

I samband med 1944–45 års stadsplan bebyggdes 1945–1953 gatans norra sida (kvarteren Frej, Stormen, Lugnet) med trevånings flerbostadshus med små

verksamheter i bottenplan. Kvarteren här utformades i samma skede som övriga Torsvikshöjdens 1940-talsbebyggelse. De präglas av samma omsorgsfullhet både vad gäller områdesplaneringen som helhet och detaljutformningen av bebyggelsen. Lidingös dåvarande stadsarkitekt Einar Rudskog utformade flera av husen.

Det luftiga bebyggelsemönstret med karaktär av "hus i park" ger gröna gårdar samt en god terränganpassning i de backiga kvarteren. Högvuxna lövträd ger karaktär åt gårdsinteriorer och ramar in gatubilden mot sidogatorna som här vid Stormen 4.

Lamellhusen har en indragen husplacering med långsidan vänd mot gatan. Detta skapar en inre luftighet, såväl med gröna gårdar som en god terränganpassning i de backiga kvarteren. Högvuxna lövträd här och var ramar in gatubilden mot sidogatorna. Mot Stockholmsvägen är husen mer indragna i kvarteret. De gröna förgårdar som därmed bildas framför husen, delvis med inslag av lövträd och tall, ger karaktär åt gatuvyn.

De gröna förgårdarna, delvis med inslag av bergsknallar, lövträd och tall, ger stor karaktär åt gatubilden.

Tidstypiska karaktärsdrag för tiden runt 1945–1955 är omsorgen om både helhet och detaljer. De välbevarade exteriörerna från denna tid karaktäriseras bland annat av putsade trevåningshus med ofta en riven puts i original med mättad färgsättning i varmgult eller varmrött. Några har kontrasterande sockelvåning i ljust grått i gatufasad. Samtliga har ursprungliga karaktäristiska entrépartier med portar i ek och glas samt i regel en omslutande portal i sten. Flera hus bevarar balkongfronter i finkorrugerad plåt. Fasad i gulaktig kulör och balkongfronter i grönt eller ljusgrått är en vanlig kombination. Samma gäller fasad i varmrött och balkongfronter i ljusgrått eller gråvitt. Inslag finns även av franska balkonger och små gavelburspråk i vit puts med tidstypiskt tunna svarta smidesräcken.

Husen har en karaktäristisk fönstersättning med en-, två- och treluftsfönster. Nästan alla har dock i dag fått sentida typ av fönster. Några har även fått nya typer av balkonger samt att små soprum byggts i anslutning till entrén. Sadeltakens tegel har ersatts med röda betongpannor på flera av husen.

Sammanfattande värdering

Skolvägen och Stockholmsvägen utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Kulturmiljön inrymmer dels Torsviks skolmiljö med rötter i Lidingös tidiga stadsutveckling under 1900-talet och en karaktäristisk flerbostadsmiljö från efterkrigstidens 1940-tal. Miljön längs Skolvägen är en viktig del av helhetsmiljön i 1945 års stadsplan som sätter stark prägel på centrala Lidingö. Större delen av kvarteret Stenbrottet är i stora drag fortfarande ett tidstypiskt kvalitativt utformat flerbostadskvarter från folkhemsepoken. Fortfarande finns i stora drag en ursprunglig karaktär.

Stockholmsvägens ovanligt välbevarade småskaliga helhet av 1940-talets ”storgata” i småstad är i dag en av centrums största kulturmiljökvantiteter. Denna del av Stockholmsvägen är i dag den enda återstoden av den centrummiljö som präglade Lidingö under 1930–1950-talen. I och med att bebyggelsen i kvarteren Skåne och Närke (1932–1952) fortfarande finns i behåll bevarar denna del av Stockholmsvägen en karaktärsfull finstämd centrumprägel från sent 1930-tal och framför allt från 1940-talet. Detta i bästa samklang med den i stort sett samtida folkhemsbebyggelsen (1945–1953) i Frej, Stormen och Lugnet i norr.

Miljön är uppmärksammas som del av större kulturmiljö i ”Lidingö – Kulturhistoriska miljöer” (Stockholms Länsmuseum, 1990).

Karaktärsdrag

Skolvägen

- Skolvägens väl sammanhållna gatumiljö präglad av dels Torsviks skolmiljö från 1900-talets början och nutid, dels flerbostadshusen från 1940–1950-tal.
- Stadsplanen med god terränganpassning till det kuperade skärgårdslandskapet.

- Det luftiga bebyggelsemönstret i flerbostadsområdet med friliggande flerbostadshus.
- Flerbostadshusen är i regel lätt indragna från gatan, en form av "hus i park" med gröna förgårdar mellan hus och gata. Flerbostadshusen ligger antingen med långsidan mot gatan eller med snedställd placering i relation till gatan.
- Inslag av terrassmurar, inslag av berghällar i dagen. Stora uppvuxna lövträd mot gata och in på gårdar.
- Flerbostadshusens enhetliga skala, volymer (tre-fyra våningar med källare) och exteriöra utformning från 1945–1955. Flackt eller valmat sadeltak.
- Putsfasader med ljus eller mättad färgsättning i grått, blekgult, ockragult, brandgult.

Torsviksskolan

- Torsviks skolmiljö med successivt utbyggd bebyggelse från olika tider under 1900-talet.
- Skolmiljöns friare husplacering med byggnader grupperade kring det äldsta skolhuset som central byggnad samlat på åschrön och sluttning.
- De äldsta skolhusens stora betydelse i skolmiljön på grund av deras ålder samt ursprungliga karaktär och utformning. Skolbyggnadernas varierande utformning knuten till den tidsepok då skolbyggnaden uppförts.
- Stentrappor samt stora terrassmurar i rustik huggen sten kring skolan ner mot Skolvägen.

Stockholmsvägen

- Stockholmsvägens väl sammanhållna småskaliga centrumgatumiljö med den genuina karaktären av 1940-talets "storgata" i småstad. Kvarteren söder om Stockholmsvägen består av 1930-40-tals bebyggelse med gatubunden husplacering med långsidan mot gatan, flerbostadshus med butikslokaler i bottenvåning.
- Enhetlig skala, trevåningshus med flacka sadeltak. Fasader av ljus färgsättning i benvitt, beige eller ljusbeige.
- Tidstypisk neonskylt till "Lidingö Kem. Tvätt", Närke 2.
- Kvarteren norr om Stockholmsvägen karaktäriseras av 1945 års stadsplan med gatunätet och det luftiga bebyggelsemönstret med "hus i park". Mycket god landskapsanpassning till skärgårdsterrängen.
- Flerbostadshus i tre våningar med verksamhetslokaler i bottenvåning, gröna förgårdar med inslag av lövträd och tall mot Stockholmsvägen.
- Putsade fasader med mättad färgsättning i varmgult eller varmrött. Några har kontrasterande ljusgrå rusticerad som sockelvåning i gatufasad. Flacka sadeltak som har eller har haft tegeltäckning.

Råd och rekommendationer

Syftet med råd och rekommendationer är att de ska ge inspiration och vägledning kring hur fastighetsägare kan tänka kring förvaltningen av sin fastighet för att de värden som karaktäriserar området ska bevaras. De är också ett stöd vid handläggning av bygglovs- och planärenden för staden. De råd och rekommendationer som ges är inte juridiskt bindande.

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintligt stadsplanemönster från 1945 med folkhemsbebyggelse i form av flerbostadshus samt skola och affärshus bör bevaras.
- Området bör fortsatt präglas av grönytor mellan bebyggelsen
- Stora uppväxta träd, terrassmurar och grönytor bör underhållas då de bidrar till områdets karaktär.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid renovering. Äldre material och byggnadsdetaljer bör bevaras och hand renoveras med väl anpassade material och metoder, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Ursprungliga fasadmaterial och färgsättning bör vara vägledande vid fasadrenovering.
- Tillägg som påverkar fasadernas uttryck i form av ex. inglasning och skärmtak bör behandlas restriktivt.